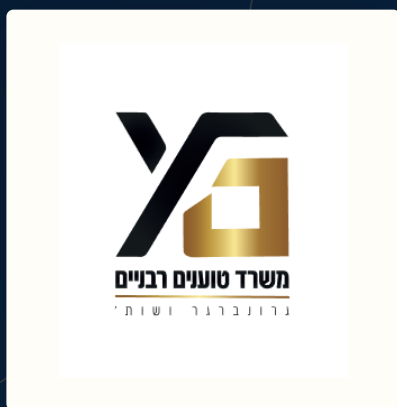

משפט יצחק

תלמיד חכם ובעלי בטחון בדיני ממונות

דין תלמיד חכם שמפחד ובעל בטחון אמיתי בתשלום שומרי העיר - י.ד. גרונברגר

גיליון 21 • רבנות ודיני ציבור

מאת: הרב יצחק דן גרונברגר

כל הזכויות שמורות. אין לפרסם את הגיליון בשלמותו, להעתיקו או לעבדו עיבוד מהותי בלא רשות בכתב. ציטוט קצר ומידתי מותר בכפוף לייחוס מלא ולהפניה פעילה אל grunberger-law.co.il.

שאלה:

חייבים לשלם לשומרים. הם אינם מרגישים צורך בזה ואת הכסף מעדיפים לתת לצדקה כי 'צדקה תציל ממוות'.

ב. אברכים ולומדי תורה האומרים שמאחר ו'תורה מגנא ומצל' (סוטה כא.) אין הם חייבים לשלם כלום.

מצד שני טוענים האחרים שמאחר והזמן דורש את השתדלות בני הקהילה, כולם חייבים לשאת באחריות, ומוסיפים לומר שאף נעים ומירות ישראל דוד המלך ע"ה היה יוצא למלחמות ועושה תחבולות בכדי לנצח את איובי השם, למרות שהיה בעל בטחון עצום.

ומאחר ונושא זה מרכזי וחשוב מאוד ראינו לנכון לברר את הסוגיא לפי קוצר דעתנו:

תשובה:

(ס.) שע"י הבטחון ניצלים מהפרעות, מ"מ אין בבטחונו של אדם פרטי להצילו מלשאת בעול הציבור, וכ"ש במקום שעל ידי זה מחייב אחרים אשר אינם בדרגתו לשלם יותר.

ובאמת אם ימצא מקרה שכל בני העיר (או אפילו רוב בני העיר) הם בעלי בטחון עצום ואינם נסוגים אחור מפני כל רע אולי יש מקום בדין לפטור אותם מלשלם עבור השומרים, אמנם ככל הנראה לא בזה עסקינן עתה.

ויש להעיר שאכן מצאנו בהלכה שבטחון האדם משפיע על הדין. באו"ח ס' שכח כתב הרמ"א: 'מותר לומר לא"י לעשות תבשיל לקטן שאין לו מה לאכול, דסתם צרכי קטן כחולה שאין בו סכנה דמי', ובחזון איש (או"ח ס' נט' ס"ק ד) כ' ז"ל: "אבל גם בזה בזמננו הוי חסרון התבשיל גורם לקלקול מעיים, ואם יודעים בניסיון או ע"פ הרופאים שגורם קלקול מעיים יש לחשבו לספק סכנה, ומי שמיקל בדבר אין מזניחים אותו (כוונתו שמותר ע"י ישראל), ומי שבוטח בהשם וקובע מזונות בנו באופן שאין מבשלים בשבילו בשבת וכבר הורגלו בכך אין מזניחים אותו'. ומעודי התפלאתי על החז"א איפה מצאנו מקור לדבריו, שמפני שהאדם בוטח בשם יהיה מותר לו להכניס את בנו לספק סכנה. אמנם כד דייק טפי הרי כתב החז"א 'וכבר הורגלו בכך' או אין מזניחים אותו, וכוונתו שבוודאי מי שבא לשאול אם לבשל או לא אומרים לו לבשל ולא לסמוך על בטחונו על חשבון בנו, אבל אם כבר התרגל ורואה שאין כל נזק בזה אין מזניחים אותו.

ובכל מקרה זכינו לדין שפשוט שאין בטחונו של אדם משפיע על ההלכה לכתחילה וק"ו בידינו ממונות כאשר ע"י בטחונו מחייב אחרים ממון או צער הגוף.

חיוב בני העיר בתיקוני העיר: שנינו במשנה (ב"ב ז:): "כופין אותו (אחד מבני העיר) לבנות לעיר חומה ודלתיים ובריח וכו'. כמה יהא בעיר ויהא כאנשי העיר, י"ב חדש. קנה בה בית דירה - הרי הוא כאנשי העיר מיד". וכן פסק מרן בשו"ע חו"מ ס' קסג סעיף א', והוסיף שם מור"ם: 'אף המיעוט כופין את המרובים', וכ' הגר"א שכן הוא משמעות התוספתא.

נמצא שדברים שביה"ד מחליט שהם נחוצים לעיר כגון תיקוני הדרכים, חפירת בורות וכו' כמבואר שם, כל בני העיר חייבים להתעסק או לחילופין לשלם עבורם. ואם ביה"ד יחליט שיש צורך בשומר מפני סיבה מסוימת לפי הדין, כל בני העיר צריכים להשתתף בזה. והיום השתתפות זאת הוא ע"י תשלום מיסים.

עקב האירועים האחרונים בארץ הקדש מהמלחמה המתמשכת החליטו הרבה שכונות להעמיד שומרים פרטיים לבני השכונה.

שומרים אלו נועדו להפחיד אינשי דלא מעלי ולתקוף אותם במידת הצורך. כמובן אנשי הבטחון עושים כן עבור תמורה לא זעירה ובני השכונה מתחייבים לשאת בתשלום.

במספר שכונות התעוררה מחלוקת בעניין חלוקת התשלום. לאחר שמיעת טענות הצדדים נמצאו בהם שני מיני אנשים:

א. בעלי בטחון: בני אדם שטוענים שהם כבר שנים דבוקים ב'תורת חובות הלבבות שער הבטחון', ומכיוון שברור להם שאין אדם מריע לחברו אלא אם כן נגזר עליו מן השמים אין הם

האם כלל יש צורך בשמירה: השאלה הראשונה שיש לברר הוא האם יש בכלל צורך בשומר, או דילמא נאמר שמאחר והשם מנהיג את העולם ואין עוד אפס אלהים' (ישעיה מה:יד) אין שום צורך בשומר וכל הרוצה לשלם יישלם ואין בזה איסור אמנם אין אפשרות לחייב את בני העיר בזה.

הנה כתוב בתהלים (קכז א) שְׁרֵי הַמַּעֲלֹת לְשִׁלְמָה אֲסִי' לֹא יִבְנֶה בֵּית שָׁוָא עֲמָלוֹ בּוֹנִי בֵּן אֲסִי' לֹא יִשְׁמֹר עֵיר שָׁוָא שְׁקָד שֹׁמֵר'. הרי רואים מהמזמור שעל כל פנים שומר יש, אלא שמאחר שכל דברי העולם הזה החיצוניים תלויים רק ברוחניות שהוא הפנימיות המנהיגה נמצא שאם השם אינו שומר אין תועלת בשמירת השומר. אמנם כאשר השם שומר צריך גם שהחיצוניות יעשה את שלה, ושהשומר ישתדל לשמור.

עוד אמר דוד תהלים (קמד) לְדָוִד בְּרָךְ ה' צוּרֵי הַמִּלְחָמָה יִדְי לְקֶרֶב אֲצִבְעוֹתַי לְמִלְחָמָה, ומהו לומדים שהנהיגה הנכונה היא לא כחזקיהו מלך יהודה שנכנס לבית המקדש והתפלל למפלת סנחריב (מלכים ב פי"ט, ישעיה לו) ובעוד שישן על מיטתו מתו כולם, אלא יש לצאת למלחמה ולדעת שהשם הוא זה שמניף את החרב או מנתב את הכדור על קדקוד האויב. ויסוד חשוב זה מבואר להדיא במדרש איכה עה"פ 'לא האמינו מלכי ארץ' שדוד שהיה בדרגה היותר גבוה היה מבקש 'ארדוף אויבי ואשיגם ולא אשוב עד כלותם' (תהלים יח:לח) וחזקיה שהיה בדרגה פחותה יותר היה אומר 'אני יושן על מיטתי ואתה הורג אותם'.

והאמת שהדבר הזה פשוט גם לתינוקות של בית רבן שעדיין לא הגיעו לספר תהלים, מלכים או ישעיה ועדיין לומדים חומש (ע' רש"י ברכות ה.) שהרי בתורה נצטוו ישראל לצאת לצבא המלחמה בכמה וכמה מקומות ולא טענו שהם דבוקים באמונה ובשערי בטחון ובחדרי תורה 'וה' ילחם להם', למעט ביציאת מצרים ממש שהייתה הנהיגה אחרת כמבואר בספרים הקדושים ובזוהר פרשת נשא באדרא רבא. ולצערנו הרבה טועים בזה מפני שחשבו שגדולי ישראל אמרו להיפך, והדבר ידוע למה אמרו את מה שאמרו ובאיזה תקופה ועל מי דיברו ואין האמת נעדרת.

אם כן טענת הכת הראשונה שהם בעלי בטחון אין לה מקום בכוותלי בית הדין או בידינו ממונות. ואם על פי הדין יש צורך בשומרים גם בעלי בטחון בדרגה גבוה כר' חנינא בן דוסא חייבים להשתתף עם בני העיר. וקביעה זו נכונה אף אם באמת ביטחונם בה' מצילתם מכל רע, וכמו שאומרת הגמ' בברכות

תורה הוא הנקרא תורתו אומנותו". וכ"פ השו"ע יו"ד ס' רמג ס"ב, שאם אינו עובד כדי להתעשר אלא כדי פרנסתו נקרא תורתו אומנתו להיפטר ממסים.

ולא נעלם מעיני מה שאמר ר' יוחנן בגמ' (שבת יא.) 'כגון אנו מפסיקים לתורה ולתפילה' וא"כ כיון שאפילו ר' יוחנן לא היה ת"ח שתורתו אומנתו מה נאמר אנחנו. וכן כתוב בהגה"מ בהלכות קריאת התורה בשם הרי"ף והר"ח שהיום אסור לת"ח ללמוד בשעת קריאת התורה כר' ששת כי אין לנו ת"ח שתורתו אומנתו, וכ"כ עוד הפוסקים גבי ליטרא דדהבא במבזה ת"ח (ע' ב"י יו"ד ס' רמג), מ"מ כתב התה"ד ס' שמב' והעתיקו הרמ"א להלכה (יו"ד רמג ס"ב) שלפטר ממס גם היום יש לנו ת"ח. וביאר הטעם שהרי בגמ' לא כתוב שבכדי להיפטר ממס צריך שיהיה תורתו אומנתו אלא צריך שיהיה ת"ח, והראשונים הם אלו שפרשו שצריך שיהיה תורתו אומנתו, וא"כ דיינו אם נאמר שצריך תורתו אומנתו שכתב הרא"ש ולא כרשב"י וחבריו.

אמנם בספר חסידים (סימן תתק"ג – או סימן אלף ט') כ' שם ז"ל: ודוקא אותם שלומדים יומם ולילה ואין להם עסק אחר אבל אם לומד ועוסק בדרך ארץ הרי הוא כאחרים ויסייע לכל עולים שמטילין על הקהל.

אלא שהש"ך דחה דבריו וכ' בחו"מ ס' קסג ס"ק יד "ודעת הפוסקים אינו כן", וכוונתו כמו שפסקו מרן והרמ"א ביו"ד רמג ס"ב כדברי הרא"ש והתה"ד. והוסיף שם מור"ם: "ואין חילוק בין שהוא תופס ישיבה או לא, רק שהוא מוחזק לת"ח בדורו שידוע לישא וליתן בתורה, ומבין מדעתו ברוב מקומות התלמוד ופירושו ובפסקי הגאונים, ותורתו אומנתו כדרך שנתבאר". וכ"כ להדיא והרמ"ה בתשובה (ובב"ב ס' פ"ק ס' פב) ז"ל: אטו כולו עובדי דב"ב (ח א) למפטר רבנן מכרגא ומסים, ותשחורת כדמי כלילא, במאן איתמר, אטו במלך שא"צ כלום, או במחזירים על הפתחים, או במלאכי השרת שאינם אוכלים ושותים, לא ניתנה תורה למלאכי השרת, אלא לבני אדם שאוכלים ושותים וצריכים לכל צרכי הגוף, וכתוב יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך, וזו היא מדה טובה שבמדות, ותנן (אבות פ"ב) יפה ת"ת עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עון, וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון, ותנן אם אין קמח אין תורה, ובברכות (לה ב) אמרינן, ראשונים עשו מלאכתם עראי ותורתם קבע, זה וזה נתקיימו בידם, ע"ש שהאריך.

ואברך שאשתו עובדת ומכניסה הכנסה מספקת בכדי לחיות בצורה נורמטיבית, לא חיי צער ודחוק אלא חיים שמאפשרים לו ללמוד ללא מותרות מוגזמות אלא כפי חיי הסביבה של בני התורה במקומו ואעפ"כ הוא עובד מהצד בכדי להשיג מותרות וגדולות, נראה שהוא בכלל מה שכתב הרא"ש שעובד בכדי להתעשר ואין תורתו אומנתו, וממילא חייב בכל מיסים. ומה שלומד בכולל אין זה אומר כלום שהרי אין הפטור תלוי במעמדו החברתי אם הוא 'אברך' או 'עובד' או 'עובד ולומד', אלא במהות האדם האם תורתו אומנתו ועושה תורתו קבע ומלאכתו עראי או שהוא עובד בכדי להשיג מותרות, כלשון הרא"ש. והשאלה היא האם זכה אדם זה לכתר תורה להיפטר ממסים ככהנים ולווים שזוכים במעשרות או לא, וכע"ז ראינו ב"ש"ך יו"ד ס' רמג ס"ק ז'.

היוצא מזה שצריך הרב הפוסק להכיר כל אחד ואחד מבני הקהילה האם הוא בגדר תורתו אומנתו ובכל זמן פנוי עוסק בתורה או לא. אלא שלפי רבינו הרמ"א יש עוד תנאי, והוא שיהיה 'מוחזק כת"ח בדורו ומבין מדעתו ברוב מקומות התלמוד בפירושו ובפסקי הגאונים'. וא"כ אף אם האדם עוסק בתורה יומם בלילה אלא שהוא בתחילת דרכו ואינו מבין ברוב מקומות התלמוד, חייב לשלם מיסים כשאר הבעלי בתים, ויש להתייבב בדבר זה, וראיתי פוסקים גם בזה.

חיוב תלמידי חכמים במיסים: בגמ' (ב"ב ח.) 'רב נחמן בר רב חסדא רמא כרגא ארבנן (הטיל מס על רבנן), א"ל רב נחמן בר יצחק: עברת אדאורייתא ואדנביאי ואדכתובי'. ובהמשך הגמ': אמר רב יהודה הכל (חייבים להשתתף) לאגלי גפא (להעמיד דלתות לחומה), אפילו מיתמי, אבל רבנן לא צריכי נטירותא'. ומבאר הרמב"ם (שכנים ו:ו) שהסיבה שאין רבנן צריכים שמירה הוא מפני ש'תורתן שמירתן', וכמבואר בגמ' סוטה (כא.) שתורה מגנא ומצלא.

ובהמשך הסוגיא הגמ' מביאה מעשה: 'ההוא דמי כלילא דשדו אטבריא (הטילו מס עבור כתר המלך), אתו לקמיה דרבי ואמרו ליה: ליתבו רבנן בהדן, אמר להו: לא. אמרו ליה: ערוקין (אנחנו נברח מפני זה מהעיר), א"ל ערוקו. ערקו פלגיהון, דליוה פלגא (ביטלו חצי המס). אתו הנהו פלגא קמי דרבי, א"ל: ליתבו רבנן בהדן, אמר להו: לא. ערוקין, ערוקו. ערקו כולוהו, פש ההוא כובס, שדיוה אכובס (חז"א חו"מ ה' ס"ק יח' מבאר שהכוונה שהטילו מס גם על רבנן וגם על ההוא כובס). ערק כובס, פקע כלילא (ביטלו את הגזירה של המס). אמר רבי: ראיתם, שאין פורענות בא לעולם אלא בשביל עמי הארץ'.

הרי להדיא עוד סיבה לפטור את תלמידי חכמים, שהרי כל הסיבה שצריך שומרים הוא מפני עמי הארצות, שאין פורענות בא לעולם אלא עבורם, ואם כן פשוט שא"א לחייב את התלמידים חכמים להשתתף, מאחר והם לא אשמים.

ומסתבר שזה מתקשר עם הטעם הראשון שתורתן שמירתם, שע"ז אין פורענות בא לעולם, והיינו כמו שכתבנו לעיל מהגמ' בסוטה (כא.) שלא רק שתורתן מצילתם מהרעה שבאה אלא אף התורה גורמת שלא יהיה רעה כלל וזהו 'מגנא' מהצרה וגם 'מצלה' שלא תבוא.

נמצא שתלמידי חכמים יש להם ביטוח חיים מלא ולא מוטל עליהם לשלם כלל עבור שומרי העיר, ואדרבה, אילו עמי הארצות היו הולכים להתגורר למקום אחר לא היה צריך כלל שומרים במקום הזה. ויש לציין שלא מפני שתלמידי חכמים הם דלים ועניים ואין להם ממון פטורן התורה, אלא מפני שהתורה משמרתם. וכ"כ הרמ"א להדיא בחו"מ ס' קסג ס"א שאף שהם עשירים אינם צריכים לשלם שכר שומרי העיר, והוא מא"ז והטור, וכ"כ הר"ן בנדרים סב. שכיוצא בדברים האלו זכתה התורה לת"ח כשם שזכתה לכהנים וללוויים תרומות ומעשרות.

אמנם דברים הקשורים לתיקון העיר כגון סידור מערכת המים והביוב או בניית כבישים וכדומה מבואר בגמ' שאף תלמידי חכמים חייבים. אמנם שאר המיסים כגון ארנונה תלמידי חכמים פטורים לגמרי אף שאין להם קשר עם עניינים בטחון המדינה, ורק בדברים שיש תועלת לחיי אדם מוטל עליהם לשלם.

ולא זו בלבד אלא שאם הוא דבר שהטילו על כל אחד ואחד, כגון חיוב ארנונה היום, חייבים בעלי הבתים לשלם עבור התלמידי חכמים, ומפני זה כתב הרמב"ן (ב"ב ח.) שמה שהניח רבי בגמ' לברוח ולפטור את עצמם מהמס הוא מפני שלא היה ביד רבי לעכבם אבל אילו היה יכול לעכבם מוטל על הרב לעשות כן ולחייבם לשלם שהרי כבר התחייבו נכסיהם לשלם עבורם ועבור התלמידי חכמים, והבאו דבריו להלכה בש"ך יו"ד ס' רמג ס"ק ג' [דלא כהר"ן ונמ"י, ע' ב"י שם].

גדר תלמיד חכם להיפטר ממס: בגדר תלמיד חכם הפטור ממס, כ' הרא"ש (ב"ב א:כו): "ודוקא ת"ח שתורתן אומנתו, אבל אין תורתן אומנתו חייבין והכי קאמר רבנן, ונראה שת"ח שיש לו אומנות או קצת משא ומתן להתפרנס כדי חייו ולא להתעשר ובכל שעה שהוא פנוי מעסקו מחזר על דברי תורה ולומד דברי

אם לא יסייעו כולם והחכמים אומרים עכ"פ תעמידו שומרים בכה"ג אני אומר כופין אלו את אלו.

ואף על פי שיש טעם אחר כי מסופק אני אם יש עתה מאן דלא בעי נטירותא איני נכנס בחקירה זו עתה כי דברי יעצבו את קצת חכמים ולכן השתיקה טובה מהדבור.

ומכל מקום מה שכתבתי נראה לי ברור בלי חולק ומכל מקום אם הדבר ברור שגם הבעלי בתים צריכין שמירה ואין טוענים כך אלא כדי שייסייעו החכמים עמהם בזה הדבר ברור שאם החכמים טוענים לא בעיא נטירותא א"נ דשתקו אינם חייבים לסייע אותם.

אבל אם הם מודים דבעו נטירותא וצועקים לאמר תעמידו שומרים הדבר ברור אצלי דחייבים לסייע עמהם דהודאת בעל דין כמאה עדים והא אמרו דבעי נטירותא וכ"כ במה שאני רואה בירושלם שנתרבה עין הגנבים בשביל החכמים שאין לבושם כלבוש הבעלי בתים ונראין מכובדים יותר מהם וכ"ש שיש בדבר ספק נפשות כאשר הוא מפורסם, ע"כ.

והרי דברים מפורשים שכל תלמיד חכם שלבו נוקפו לומר 'מי יצילני' וחושש בעצמו שצריך נטירותא ורוצה בכך חייב לשלם יחד עם אנשי העיר ואינו יכול לפטור את עצמו מתשלומים. אלא שסייג דבריו וכתב שאם אחרים רוצים להעמיד שומרים והוא שותק אע"פ שבהרגשת לבו שמח במה שישנם שומרים בשכונה פטור מלשלם. והוא בבחינת 'מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה' אבל אם בא לכלל מעשה לבקש ולהשתדל שיעמידו שומרים בשכונה חייב מלשלם.

ויש להוסיף על דבריו בבחינת 'יהודה עוד לקרא' שאם למדנו בגמ' (ב"ב ח. ח.) שח"ח פטורים מתשלום שומרי העיר מפני שיכולים לומר 'אין פורענות בא לעולם אלא בשביל עמי הארץ' ואינו מן הדין שאחד יביא את הפורענות על כל העיר ועוד יחייב אחרים לשלם עבור הישועה. א"כ הוא הדין בנידון דידן, מאחר שאמר הכתוב (איוב ג: כה) 'כִּי פָחַד פָּחַדְתִּי וַיֵּאֲתָנִי וַאֲשֶׁר לִגְרָתִי יָבֵא לִי', הרי שעצם הפחד מביא את הפורענות, ממילא אינו מן הדין שאלה שמפחדים ומביאים את הפורענות יפטרו מתשלום ויחייבו אחרים במקומם. ולמרות שיש לדייק שהפסוק אומר 'יבא לי' ולא על אחרים, מסתבר שגם זה בכלל 'אוי לרשע ואוי לשכנו' (נגעים פ"ב) ועל כל פנים אחרים לוקים עמו.

במקום מנהג: איברא שכ' התה"ד שם והרמ"א העתיקו להלכה בס' רמגב, שאם יש מנהג בעיר להטיל מס על הת"ח הולכים אחריו. וכ' התה"ד שהוא מטעם 'מנהג עוקר הלכה'. והוקשה לי טובא שהרי אמרו על זה בגמ' 'קעבר אדאורייתא דנביאי ודכתובי' וא"כ איך אפשר שמפני המנהג יעקרו תורה נביאים וכתובים, אטו אם יהיה מנהג לחלל שבת או ללכת עם בגדים לא צנועים וכדומה יתירו פרושים את הדבר. ובאמת לזה התכוונו גדולי האחרונים במה שעשו חרמים וגדרים שלא יטילו מס על תלמידי חכמים כלל כמ"ש הפת"ש רמג' ס"ק ד. וצ"ל שחששו שכל אחד יאמר 'תלמיד חכם אני' ויפטור מלשלם כי הוא המוחזק ועל כן עשו מנהג לחייב את כולם חוץ מאלו שידעו שהוא ת"ח באמת, אח"כ מצאתי בשו"ת כנסת יחזקאל ס' צה' שכתב כן. שוב ראיתי בשו"ת יבי"א חו"מ ז', שגם הקשה כן והוסיף שאם חרם לא מועיל להוציא מהת"ח כמ"ש הרמ"א (ס' רמגב), ק"ו שמנהג לו מועיל, וכתב לתרץ שכיון שנהגו כן ע"פ ספר חסידים והרשב"א בכה"ג אומרים מנהג מבטל הלכה, וכן חששו למריבות של שונאי ישראל וחילול השם. אמנם נ"ל פשוט גם לדבריו שא"א לחייב את הת"ח האמיתיים אף מצד המנהג שאל"כ תורה מה תהיה עליה. ולקבוע מי הוא ת"ח או לא כבר כתבנו שצריך הרב המקומי להכיר או לברר לעומק על כל אחד ואחד בכדי להקים את כל דברי התורה הזאת ועל פיו יחנו ועל פיו יסעו.

אמנם ברור שאין צריך להיות דוקא גדול הדור פוסק לכל בני הגולה בכדי להיפטר מזה, שהרי לא דברו חכמים אלא בהווה דהיינו תלמידים שהם חכמים ותורתן אומנותם, ועוד שהרי הגמ' (ב"ב ח. ח.) אמרה 'והם תוכו לרגליך' אלו ת"ח שמכתתים רגליהם לדבר בדיבורו של מקום, ואין דרך גדול הדור לכתת רגליו ללמוד מאחרים, ומוכח שאיירי בתלמידים שהם כבר קצת חכמים ועוסקים בתורה יומם ולילה, וכמ"ש התה"ד שם.

תלמיד חכם המפחד: אלא שלאחר שביירתי עם קצת תלמידי חכמים את הנושא, התבאר שבהרבה מהמקרים 'אין פיהם וליבם שווים'. דהיינו שלמרות דברי חז"ל שאין ת"ח צריכים נטירותא 'ליבם לא כן ידמה' והם חוששים על עצמם ועל בני ביתם ומרגישים יותר בטוחים כאשר יודעים שיש בטחון שכונתי מסתובב ברחובות ממה שמרגישים כאשר מסתופפים בצילו של מקום לחוד.

ולכאורה מצאנו כאן שני הפכים, דהיינו מצד אחד בעלי בתים שמצד עצמם אין להם שמירה אלא שבטחונם חזק בהקב"ה ועל כן אינם רוצים לשלם, ומצד שני ת"ח שמצד שבאמת אינם צריכים שמירה אלא שמצד בטחונם החלש בהקב"ה רוצים שיהיה שמירה שכונתית, ועל אף שאומרים שאינם רוצים אין זה אלא מהפה ולחוך, שהרי רוצים הם שיהיה שמירה אלא שאת הכסף אינם רוצים להוציא מכיסם. ומאחר וחייבנו את הכת הראשונה לשלם מפני שאין בטחונם יכול לחייב אחרים א"כ מה הצד לפטור את הכת השנייה.

ומתחילה רציתי לומר שעצם זה שאין הת"ח בוטח בהקב"ה נמצא שאין הוא בכלל תלמיד חכם, אלא הוא שייך למה שכ' הרא"ש בתשובה הובא בשו"ע יו"ד רמג סע"ג: 'כל תלמיד המזלזל במצות ואין בן יראת שמים הרי הוא כקל שבצבור', והוא קל וחומר, מה מי שמבזה מצוה אחד כבר הוא כקל שבצבור מי שמבזה את מצוות האמונה שעליה אמרו חכמים (מכות כד.) 'בא חבקוק והעמידן על אחת: וצדיק באמונתו יחיה' וכן אמר דוד המלך (תהלים קיט: פו) 'כָּל־מִצְוֹתַי אֶמְוֶנָה' ונמצא שמבזה את כל התורה כולה על אחד כמה וכמה.

אלא שלא משמע כן בגמ' בסוטה (מח.): 'אמר ר' אלעזר, מאי דכתיב: כי מי בז ליום קטנות? מי גרם לצדיקים שיתבזבו שולחנן לעתיד לבא? קטנות שהיה בהן, שלא האמינו בהקב"ה'. הרי שקורא להם צדיקים אע"פ שהיו מקטני אמונה. ואולי יש לחלק בין צדיקים לתלמידי חכמים.

אלא שאין אנו צריכים לסברת אזובי הקיר שהרי חיפשתי ומצאתי דברי ארזי הלבנון, והוא במעשה שהובא בשו"ת **הרדב"ז (ח"ב ס' תשנב)**, שם נשאל מאנשי ירושלים שהתלמידי חכמים היו בעלי ממון והם רצו לשים שומרים לעיר והבעלי בתים היו עניים וטענו שהם לא צריכים שומרים כי אין להם רכוש. והת"ח היו רוצים לחייב רק את הבעלי בתים בתשלום שכר השומרים. והשיב להם שהתלמידי חכמים חייבים לשלם, ומאחר וכל דבריו חשובים מאוד לדינא אעתיק חלק מהתשובה: "שאלת ממני אודיעך דעתי על מחלוקת אשר נפל בירושלם בין הבעלי בתים ובין החכמים על ענין פריעת שומרי השכונה.

תשובה: בנידון דידן הבעלי בתים אומרים אין אנחנו צריכין שומרים כי עניים אנחנו והחכמים **צועקים לאמר תעמידו שומרים והם בעצמם מודים דבעו נטירותא**. היש מן הדין או מהסברא שיכופו את הבעלי בתים להעמיד שומרים ולא יסייעו עמהם ולכוף אותם, על כיוצא בזה לא אמרה אדם מעולם, ואי אמרה לא צייתנין ליה כי לקתה מדת הדין.

ואף על פי שידעתי שיש חכמים שהם חלוקים על זה, לעצמם הם דורשים ואין שומעים להם. ומ"מ אל תטעה בדברי שלא אמרתי אלא בזמן שהבעלי בתים טוענים אין אנו צריכין שמירה

4. תלמיד חכם המפחד וחושש לעצמו או לבני משפחתו עד כדי שאומר או משתדל שיעמידו שומרים בשכונתו או בבית הכנסת שלו חייב להשתתף בתשלום השומר, הודאת בעל דין כמאה עדים שאף הוא צריך שמירה.
5. תלמיד חכם שמפחד ושמח במה שיש שומרים אלא שאינו אומר כלום וגם אינו משתדל שיעמידו שומרים פטור מלשלם.
6. מיסים הקשורים לחיי אדם כגון תשלום עבור הספקת המים, תיקון כבישים וכדומה אף תלמידי חכמים חייבים.
7. בכל מיסים שתלמידי חכמים פטורים חייבים בני המדינה לשלם עבורם, ואינם יכולים לברוח בכדי להיפטר, ומוטל על הרב המקומי לכפות אותם ואף לנדותם ולהחרימם על זה.
8. במקום מנהג ברור לחייב את כולם עד שיתברר שהוא ת"ח הראוי להיפטר יש לחייב את כולם. אמנם חובת קודש מוטלת על הרב לברר לעומק מי הוא הת"ח הראוי להיפטר ממש.
9. ת"ח הרוצה להחמיר על עצמו לתת, אם עושה כן מפני חילול השם ומחלוקת מותר, אמנם אם רוצים לחייבו מן הדין אסור לתת ויש בזה זלזול התורה.
10. לגבי צדקה ומגבית שכונתית נחלקו האחרונים אם ת"ח פטורים או שבכל מילי דמצוה חייבים אף ת"ח, ויכול הת"ח לומר קים לי. ואם יש חילול השם נ"ל שאינו יכול לומר קים לי שאין קים לי באיסורים [עניין זה לא הובא בתוך התשובה]. והאמת והשלום אהבו.

ת"ח הרוצה להחמיר לתת מס: הגאון חיד"א כ' (טוב עין יח, צט) שאסור לת"ח להחמיר לתת מס כי זה זלזול בכבוד התורה ועתיד לתת את הדין. ובכנה"ג (חו"מ קסג קח) הביא מעשה נורא משני עשירים שחייבו את הת"ח לתת מס ונענשו על זה עונש עצום. אמנם ע"ש בס"ק קי' שכ' שהמהרש"ם היה מחמיר על עצמו לתת לקהל, ואולי חשש שלא יהיה מחלוקת וחילול השם. ולענ"ד נראה שאם הת"ח מעצמו רוצה לתת מותר והרי זה משובח, אבל אם רוצים הקהל לחייבו לתת מצד הדין אסור להיכנע להם שיש בזה בזיון התורה.

העולה לדינא:

1. כל שהחליטו וועד השכונה שיש להם דעת תורה או הרב המקומי שצריכים להעמיד שומרים, חייבים כל בעלי הבתים להשתתף בתשלום.
2. בעלי בטחון אף אם ברור להם שאין מושיע בלתי ה' לבדו וכל חייהם ע"פ האמונה אינם יכולים להיפטר מתשלום ולחייב אחרים מפני ביטחונם. אם הם רוב הציבור אולי יש מקום לפטור את כולם, והמיעוט ישלמו לבדם אם ירצו.
3. תלמיד חכם שעוסק בתורה תדיר כל זמן שהוא פנוי ואינו עוסק במלאכה או שעוסק מעט כדי פרנסתו ולא כדי להשיג מותרות וגדולות וגם מוחזק בת"ח במקומו ויודע להבין ברוב מקומות התלמוד ובספרי הפוסקים פטור מלשלם מיסים כלל, ואינו צריך שמירה כי תורתו שמירתו והתורה זכתה לו זה.

הדרך לבית הדין מתחילה בהכנה נכונה

לייעוץ פרטני, ניסוח כתבי טענות וערעורים, שילוב מקורות הלכתיים, בוררות או גישור ניתן לפנות למשרדו של הרב יצחק דן גרונברגר.

טלפון: 052-761-6780 • דוא"ל: 1666law@gmail.com • grunberger-law.co.il

זכויות וייחוס: כל הזכויות שמורות. בפרסום ציטוט קצר יש לציין את שם מחבר הגיליון, "משפט יצחק", מספר הגיליון, ולצרף קישור פעיל אל אתר המקור.

המידע בגיליון הוא כללי ותורני ואינו תחליף לייעוץ הלכתי או משפטי פרטני. ההכרעה בכל תיק תלויה בעובדות, בראיות ובשיקול דעתו של בית הדין המוסמך.